

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI

TÜRKÇE A UZUN TEZİ

“ESKİYE DUYULAN ARZU”

Sözcük Sayısı: 3990

Kategori 2

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin “Son Ada” adlı romanında ve Doris Lessing'in “Hayatta Kalma Güncesi” adlı romanında toplumsal dönüşüm sonucunda geçmişe duyulan özlem ve pişmanlık nasıl işlenmiştir?

Mayıs 2021

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	3-5
2. GELİŞME	6-17
2.1. Toplumsal Dönüşüm.....	6-10
2.1.1. Baskı ve Manipüle Sonucunda Toplumsal Dönüşüm.....	11-13
2.1.2. Toplumsal Dönüşümle Geçmişe Duyulan Özlem ve Pişmanlık.....	13-17
3. SONUÇ	18-19
4. KAYNAKÇA	20

Araştırma Sorusu: Zülfü Livaneli'nin “Son Ada” adlı romanında ve Doris Lessing'in “Hayatta Kalma Güncesi” adlı romanında toplumsal dönüşüm sonucunda geçmişe duyulan özlem ve pişmanlık nasıl işlenmiştir?

1. GİRİŞ

Geçmiş, geriye alınamayan yaşanmışlıklardır. İnsan elindeki fırsatları değerlendiremediğinde pişmanlık duygusuna başvurur. Pişmanlık, dünya üzerindeki en çaresiz histir. Bir kişinin iyi ki dediği yaşanmışlıklar keşke dediği yaşanmışlıklardan az ise, o kişi hayatını dilediğince yaşayamamış demektir. Ya da elinde olmayan sebepler onu isteklerinden alıkoymuştur. Baskı ve manipülasyon sonucunda bireyler hem kişisel olarak hem de toplumsal olarak dönüşüm yaşarlar. Yaşanan bu dönüşüm, bireylerin elinde olmayan bir etkiye bağlı olarak gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden toplum içerisindeki değerlerin, alışkanlıkların, yaşam biçimlerinin bireyin elinde olmayan sebepler sonucunda değişmesi toplumsal dönüşüm olarak adlandırılır. Toplumsal dönüşüm ile bağlantılı olarak geçmiş ve bugün arasında sıkışan bireyin içinde bulunduğu duygu durumu da aynı ölçüde dönüşür. Keşke diyerek zamanı geriye alamayacağını anladığında ise insanın ruhunu buruk bir duygu sarar. Ruhunun kırılması sonucunda en derinden hissedilen duygu ise özlemdir. Özlem öyle bir his yaşatır ki insana, bazen önceden farkına varamadıklarını insanın yüzüne çapar, bazen ise o yoğun duygu ile baş etmesini öğretir.

İnsan yaşamı boyunca yaptığı planlar içinde kaybolur durur. Oysaki insanlar plan yaparken hayatın akışının sürekli olarak değiştiğini unutmaktadır. Çoğu birey gelecek hayatlarının kendi istedikleri gibi ilerlemesini istese de şimdiki zaman için hiçbir uğraş içerisine girmez. Gelecek planları yapılırken, mevcut hayat bir kenara atılır fakat gelecek değiştirilmek isteniyorsa bugünkü hayattan başlanılmalıdır. *“Bizler, ululuğumuzu garantileyecek şeylerin*

daha sonradan geleceğini varsayarak ya da sınırsız zamanımız olduğunu düşünerek gelecek planları yapmaya çok fazla zaman harcarız. Oysa sahip olduğumuz tek şey, bugündür.” (Ware, 121)¹ Bronnie Ware “Ölmeden Önce En Çok Pişman Olduğumuz 5 Şey” adlı kitabında; kişinin içten bir şekilde istediği dileklerini yapabilmesi için gerektiği kadar cesur olmasını, karşılaşılan şartlara uyum sağlamasını ve bu yolda tüm gereklilikleri gerçekleştirmesi gerektiğini savunmaktadır. Aksi takdirde bu adımlar yerine getirilemediğinde kişinin istekleri büyük bir pişmanlık konusu haline gelebilir. “Gelecek için yaptığımız planlar ve duyduğumuz endişeler ya da geçmişe özlem bizi durmaksızın öyle meşgul eder ki mevcut an neredeyse hiçbir zaman hiçbir şeyiyle dikkat çekmez ve ihmal edilir.” (Schopenhauer, 35)² Geçmişte kalarak, gelecek inşa edilemez. Sürekli olarak geriye dönmenin, insanın değişimine bir katkısı yoktur. Tam tersine kişinin aynı yerde dönüp durmasına neden olur. Kişi geçmişe özlem duymaktan vakit bulamadığı için şimdiki hayatını ihmal eder ve bu sırada zaman akıp gider.

Kabullenme zor bir duygudur, büyük cesaret ister. Eğer kişinin hayatında istemediği olaylar gerçekleşmişse ve kişi bundan pişmanlık duyuyorsa, gerçekleri görmezden gelmek bir çözüm yolu değildir. Tam tersine gerçekler reddedildiğinde geri dönülemez bir yola girilir. “Geçmişe özlem duymanın bir anlamı yoktu, bir getirisi yoktu. Gerçekler önünde duruyordu. Gelecek bundan ibaretti artık.” (Çelik, 198)³ Pişmanlık duyan insanın başvurduğu ilk duygu geçmişe özlemdir. Çünkü yaşanmışlıkları kabul etmek istemez ve sürekli olarak geri dönemeyeceği eski günleri hatırlar. Kişisel pişmanlıkların yanı sıra toplumun tümünde oluşan pişmanlıklar da yaşanabilir. Bir insanın kendi elleriyle hayatını pişmanlıklar ile doldurabileceği gibi, bir topluluk da toplumunu pişmanlıklarla dolu bir yere dönüştürebilmektedir.

¹ Ware, Bronnie. *Ölmeden Önce En Çok Pişman Olduğumuz 5 Şey*. İstanbul: Yakamoz Yayıncılık, 2016.

² Schopenhauer, Arthur. *Mutlu Olma Sanatı*. İstanbul: Can Yayınları, 2019.

³ Çelik, Aysun. *Exael*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, 2020.

Bu tez çalışmasında Zülfü Livaneli'nin "Son Ada" adlı romanı ve Doris Lessing'in "Hayatta Kalma Güncesi" adlı romanı üzerinden toplumsal dönüşüm sonucunda geçmişe duyulan özlem ve pişmanlığın nasıl işlendiği amaçlanmaktadır. Figürlerin dönüşeme bağlı olarak yaşadıkları ruhsal çalkantılar metin merkezli bir çalışmayla sunulmuştur. Odak figürlerin duygu durumları ve iç dünyaları okuyucuya yansıtılırken kullanılan anlatım teknikleri, anlatım biçimleri ve düşünceyi geliştirme yollarından yararlanılmıştır. Ulusal Tez Merkezi'nin veri tabanı üzerinden kaynak araştırılması sonucunda "Son Ada" adlı roman hakkında bir yüksek lisans, bir doktora tezine; "Hayatta Kalma Güncesi" adlı roman hakkında ise bir yüksek lisans tezine ulaşılmıştır. Ancak bu üç tezden toplumsal dönüşüm sonucunda geçmişe duyulan özlem ve pişmanlık konusuna odaklanan eleştiri, makale veya tez bulunamamıştır. Araştırılan tezlerden farklı olarak bu tezde, "Son Ada" romanı ile "Hayatta Kalma Güncesi" romanının uzamlarında yaşanan toplumsal dönüşüm sonucunda öne çıkan geçmişe duyulan özlem ve pişmanlık izlekleri, Livaneli ve Lessing'in kullandığı dil çerçevesinde şekillendirilecektir.

2. GELİŞME

2.1.Toplumsal Dönüşüm

Toplumsal dönüşüm içinde bulunan toplumların, geçmişten süregelen anlayışlarının ve yaşayış biçimlerinin değişmesi durumudur. Bu değişim olumlu yönde de olumsuz yönde de olabilmektedir. Zülfü Livaneli'nin "Son Ada" adlı romanında ve Doris Lessing'in "Hayatta Kalma Güncesi" adlı romanında toplumsal dönüşüm yaşanmaktadır. Baskıcı ve otoriter sistemin baş gösterdiği, istenilmeyen bir toplum düzeninin bulunduğu bu iki romandaki odak figürler, buldukları ortamdaki memnuniyetli değildirler. "Son Ada" adlı romanın başında adada yaşayan herkes son derece mutlu, huzurlu ve sorunsuz şekilde yaşamlarını sürdürürlerken; farklı sınıf ayrımları, insanlar arası üstünlük, bir yönetici gibi toplumsal ya da siyasal hiçbir düzen arayışı içinde olmamışlardır. Ada halkı adada yaşayan her türlü canlı varlığa gereken saygıyı, sevgiyi ve anlayışı gösterdiği için istenilen ve olması gereken toplum düzeninde yaşamaktadırlar. Fakat halk, bir diktatör Başkan'ın etkisi altında kalarak ve hayatlarının tüm iplerini Başkan'a teslim ederek istenilmeyen bir topluma dönüşmektedir. Ada uzamı, romanın başında olması gereken toplum düzenine, kusursuz ideal bir toplum anlayışı ve yaşayış tarzına sahip olsa da acımasız bir insanın yönetime geçmesi ile düzen bozulur. Adadaki sosyal ve siyasi dengelerin değişmesiyle beraber doğal denge de bozulur. Başkan'ın adada kendi istekleri üzerine değişiklik yapmasından adanın doğal dengesi de etkilenir ve bu etkinin sonucu adanın yok olmasına sebep açar. Ağaçların kesilmesiyle başlayan doğanın dönüşümü, martılar ile devam eder. Uzun yıllardır –ada halkından da önce- adanın asıl sahibi olan martılardan rahatsızlık duyan Başkan, martı ve martı yumurtalarının katledilmesini emreder. Ada halkı, Başkan gelmeden önce huzurlu bir şekilde martılarla birlikte yaşarken; bu katliama karşı olarak martılar, insanlara ve adaya zarar vermeye başlar. Bunun üzerine Başkan, bu karşı saldırıya son vermek adına adaya martı yumurtalarını yemek üzere tilkiler getirtir. Fakat tüm bunlar yaşanırken, doğanın dengesi iyice bozulduğu için adada yılanlar artmaya başlar. Yılan

sayısındaki bu artış insanların hayatını riske attığı için, yılanları avlanması için Başkan adaya leylekler getirtir. Yılanları öldürmek üzere kullanılan zehirler, adadaki içme suyuna karışır ve bu nedenden insanlar hasta olmaya başlar. Artık durum adada iyice kontrolden çıkmıştır ve doğadaki tüm doğal denge ve doğal kaynaklar risk altına girmiştir. Başkan son olarak adada kontrollü bir yangın çıkarılmasını ister fakat bunun sonucunda da adanın büyük bir bölümü yangından etkilenir ve yok olur. Başkan yüzünden yaşanan toplumsal dönüşüm sonucunda ada, yok olmaya mahkum kalır.

“(...) okuduğumuz haberler, öteki gezegendeki çılgınlığın artmakta olduğunu gösteriyordu. Ama itiraf etmeliyim ki bunlar bizi ancak uzay savaşları kadar ilgilendiriyordu; her şey öylesine uzaktı bizden. Meğer yanılıyormuşuz. Ayrı bir gezegen değil, çılgınlığın tam göbeğindeki bir adaymışız. Ne var ki, yıllarca sürdürdüğü devlet yönetimini gönülsüzce bırakan Başkan adamıza yerleşirken bile göremedik bu gerçeği.”

(Livaneli, 17)

Ada halkının bırakıp gittikleri eski ülkelerinden ‘öteki gezegen’ olarak bahsetmesi, kendilerini eski hayatlarından tamamen kopardıklarını ve eski ülkelerinde yaşanan ‘çılgınlığın’ kendilerine çok yabancılaştığını göstermektedir. Yazar ‘uzay savaşları’ benzetmesini, ada halkının terk ettikleri eski hayatlarında gelişen olayların onlara artık uzayda yaşanan kargaşalar kadar uzak olduğunu betimlemek için kullanmıştır. Konuşma dilinde basit, kısa cümle yapısı ve sade bir sözcük seçimi olan Livaneli, kullandığı benzetmelerle anlatımı güçlendirmektedir. Yazar, ada dışındaki ülkeleri tanımlarken ‘gezegen’ kelimesini kullanması hem adanın onlar için yeni bir dünya haline geldiğini ve eski hayatlarının başka bir gezegen kadar uzak olduğunu aktarırken hem de yaptığı betimlemeler ile okuyucunun durumu düşünmesine yardımcı olmaktadır. Alıntıda kullanılan ‘yanılıyormuşuz’ sözcüğündeki geçmiş zaman ve çoğul eki, topluluk şeklinde pişman olduklarını fakat bunu zamanında fark edemediklerini belirtmektedir.

Doğru zamanda dayanıklılık ve cesareti göstermedikleri ve olaylara müdahale edemedikleri için istenilmeyen bir toplum yapısına dönüşmeleri kaçınılmaz olur.

“Hayatta Kalma Güncesi” adlı romanda ise; tüm doğal kaynakların tükendiği, doğal dengenin bozulduğu, enkaz halinde ve yıkıntıya dönmüş bir medeniyet içinde yaşayan toplum, bu tür krizler sebebiyle dünyanın sonuna yaklaşmıştır. Sınıfsal farklılıkların arası çok açılmış yaşam giderek zorlaşmıştır. Bu durumlara karşı otoritenin üstün olduğu devlet yönetimi, işini doğru yapmamakla birlikte kendileri dışında kimseyi umursamamaktadır. Tüm bu felaketler olmaması gereken bir toplum düzeni ortamı yarattığı için hayata tutunmak iyice zor bir hal almıştır. Toplum zenginler ve yoksullar olarak ikiye bölünmüştür. Zenginler için hayat daha kolay olarak devam ederken yoksullar için aynı şartlar geçerli değildir. Bu iki sınıfın arasındaki uçurum o kadar fazla açılmıştır ki yaşam alanları bile birbirine girmiştir.

“Ancak o sıralar, pek çok kişi kentleri terk ettiğinden, bu apartmanlar inşa edildikleri yüksek sınıftan, kaliteden olmayan ailelere kalmıştı. Tıpkı yoksulların aşınmış, kemirilmiş sokaklarındaki boş evlerine de yıllardır ailelerin ya da aile kümeleri oluşturan işgalcilerin el koyması gibi; dolayısıyla, şunu söylemek artık çok uzun zamandır olanaksızdı: Burası çalışan sınıfın yaşadığı yöre, şurası homojen bir bölge. Bir zamanlar hali vakti yerinde olanların, profesyonellerin ve şirket yöneticilerinin kiraladığı bu görkemli binaları şimdi fakir aileler, klanlar doldurmuştu. Gelinek nokta şuydu: Bir daire, bir ev, gelip ona yerleşme uyanıklığı gösteren insanlara aitti artık.”
(Lessing, 14)

Örtülü bir anlatımı olan yazar, kargaşanın ve kaosun hakim olduğu yoksul bir ortamda yaşayan yaşlı kadınının gözünden toplumu ve devleti işlemektedir. Çevre kirliliği, doğal kaynakların tükenmesi, buna bağlı olarak sokak çetelerinin artması gibi sebeplerden artık insanlar için güvenli bir yer bulmak bile zorlaşır. Herkes gibi evine kapanan odak figürün gözünden anlatılan çevre, yazar tarafından etkili bir şekilde betimlenmektedir, bu sayede

betimlenen ortamın okuyucunun zihninde canlanması da kolaylaşmıştır. Eskiden zengin ve üst düzey kesimin yaşadığı görkemli binalar terk edilir ve yerine, yaşama tutunmaya çalışan, yaşamı sürdürürebilmek için gerekli cesareti gösteren uyanık insanlara kalır. Kentlerde bulunan ve kaliteli insanların yaşadığı apartmanların terk edilmiş olması, zengin kesimin kentten kırsal kesime geçtiğinin kanıtlar niteliktedir.

“Şehir neredeyse tamamen boşalmıştı, tek yapacağınız, nöbetçisiz binalara ve depolara girmek, canınızın istediğini almaktır. Ancak buralardaki eşyaların çoğu, kimsenin bir daha kullanmayacağı ya da kullanmak istemeyeceği şeylerdi; birkaç yıl sonra, sağ kalabilen biri bunları bulduğu takdirde, sormak zorunda kalacaktı: Tanrı aşkına, bu ne işe yarıyordu acaba?” (Lessing, 342)

Yazar Lessing, bilinç akışı tekniği kullanarak odak figürün kafasından geçen düşüncelerini olduğu gibi aktarırken, odak figürün şehrin boşalması üzerine yaşadığı şaşkınlık ile iç dünyasında yaşadığı duygu karmaşası da yansıtılmaktadır.

“Tıpkı bu çocukların şimdiden yaptığı gibi. Onları bir posta kartı yığınının, pembe naylondan bir abajurun, kauçuk bir bahçe cücesinin başına çömelmiş, evirip çevirirken görebiliyordunuz: Ne işe yarıyor bu? Onunla ne yapıyorlardı acaba? Fakat bu ziyaretler, bu hediyeler, bir başka ruh halinde, farklı bir durumda bizi öldürmeyecekleri anlamına gelmiyordu. Ve surf bir kapris, bir zevk, anlık itki yüzünden. Mantıksız, nedensiz...” (Lessing, 342)

Tüm kaynaklar tükenmeye başlamadan önce, yani dünyanın sonu yaklaşmamış olduğu zamanları hiç görememiş çocukların, eskiden kullanılan eşyaların işlevini bilmedikleri görülmektedir. Odak figür, bu istenilmeyen uzam içerisinde tek önemli şeyin hayatta kalmak olduğunu, eşyaların bile anlamını ve işlevini yitirdiği belirterek aktarmaktadır. *“pembe naylondan bir abajurun”* ve *“kauçuk bir bahçe cücesinin”* sözcük gruplarında kullanılan

sıfatlar sayesinde yazar betimlemelerini güçlendirerek ortamın, okuyucunun zihninde daha etkili bir şekilde canlanmasını sağlamaktadır. Çocukların sorduğu soruları gelecek nesillerinde soracağı öngörüsünde bulunan odak figür, bu açıdan benzetme yaparak sağ kalabilen ve yaşamını sürdürebilen gelecek nesli, şimdiki zamanın çocuklarıyla ilişkilendirmiştir. Soru cümleleri ile okuyucunun dikkatini çekerek, bu sorular üzerine okuyucuların da düşünmesini istemektedir.

Her iki yapıtta da olması gereken toplum düzeninden olmaması gereken toplum düzenine doğru dönüşüm yaşanmaktadır. “Son Ada” adlı romanda olması gereken eski toplum düzeni; kendi kendine yetebilen, insanların huzurla yaşadığı, sakinliğin hakim olduğu, her canlının kendi alanına saygı duyulduğu, hiçbir zaman anlaşmazlığın yaşanmadığı bir toplum düzenindeyken kimsenin söz hakkının dahi bulunmadığı, kişisel haklara yer verilmeyen bir düzen hakim hale gelir. Bununla beraber ada eskiden, doğal dengenin yerinde olduğu ve yaşayan her canlının kendine ait bir düzeni olduğu bir yerken, Başkan’ın gelmesiyle adanın tüm doğal dengesi de dönüşüme uğrar. Başkan’ın isteklerine göre değişiklik yapılan adada doğal denge çöküntüye uğrar. Adanın doğal yaşamda bulunan canlılar –ağaçlar, martılar, tilkiler, yılanlar, leylekler- Başkan’ın hırslarına kurban gitmekle beraber, doğal denge yok olur. Kaynaklar tükenir ve insanlar için yaşanamayacak bir hale gelen ada sonunda yok olur. “Hayatta Kalma Güncesi” adlı romanda ise “Son Ada” ile ortak olarak; doğadaki tüm kaynakların tükenme noktasına gelmesi, doğal dengenin bozulması, dünyanın sonunun gelmesi ve tüm bunların sonucunda siyasal baskıların artması toplumsal dönüşümü kaçınılmaz kılar. “Hayatta Kalma Güncesi” adlı romanda sınıf farklılıkları, kaynak alanında da önemli bir rol oynamaktadır. Doğadaki tüm kaynaklar tükenme noktasına gelmiş olsa da, üst sınıfta yaşayan zengin kesimin yaşam standartları, alt sınıfta yaşanan yoksul kesime göre daha yüksektir. Bu bağlamda siyasi güçler, halk üzerinde baskı kurarak kendi yaşamlarını güvence altına almaktadırlar.

2.1.1. Baskı ve Manipüle Sonucunda Toplumsal Dönüşüm

İnsan, çok kolay kandırılabilen ve manipüle edilebilen bir canlıdır çünkü bir ruha, duygulara ve bunların yanında bir akla sahiptir. Eğer akıl, duygulardan üstün basarsa, kolayca kanmaya meyilli olan insanı, yine insan aldatır. Hisleri ağır basan ve olayları saf duygularla değerlendiren insanlar, içinde kötü duygular besleyen kişiler tarafından daha kolay kandırılırlar. Akıllı ve hırslı insanlar, özellikle duygular üzerinden manipüle ederek çoğu kişiyi kandırabilir. “Son Ada” adlı romanda, adaya sonradan gelen Başkan kontrolü ele alır ve tam anlamıyla adanın başına geçer. Ada halkı, Başkan’ın yaptıklarının sonucunda adanın yok olacağını öngöremediği ve Başkan tarafından kandırılarak manipüle edildiği için eylemlere ses çıkarmamıştır. Her şey bittikten sonra tepki göstermelerinin de bir anlamı kalmamıştır çünkü zamanında tepki göstermeyerek, hatta izin vererek bu noktaya kendi seçimleri ile gelmişlerdir. Ada sakinlerinin büyük çoğunluğu iktidarın başına geçen kişi tarafından manipüle edilerek ve kandırılarak, yanlış bilgilere ve boş vaatlere inanmaktadırlar. Yönetimin başında olan kişinin toplumda sağlam bir otorite kurmayı başarması, eylemlerini ada sakinlerinin iyiliğini istemiş gibi gözükmesi, herkesi arkasına almasını sağlamıştır. Bunun altında yatan düşünceler; egoistlik, bencillik, insanları suiistimal etme, duygu sömürüsü, yalancılık, hainlik, diktatörlük, kişisel çıkarlar gibi kötü ve zalim duygular üzerine kurulu olarak yansıtılmaktadır.

“Ne saf, ne aptal, ne dünyadan habersiz yaratıklarımız. Başkan’ın bu konuşması, belki de o güne kadar yaptığı yüzlerce politik konuşmanın muhatapları gibi bizi de heyecanlandırmış, içimizi iyi dilekler ve dostlukla dondurulmuş, bu yeni, sevimli komşularımızı temiz yüzlü, tonton ihtiyarlar olarak bağrımıza basmamıza yol açmıştı.”
(Livaneli, 30)

Hem “Son Ada”, hem de “Hayatta Kalma Güncesi” adlı romanda; çevrede dönen olaylardan haberdar olan ve önemseyen aydın kişilerin sayısı azınlıktadır. “Hayatta Kalma Güncesi” romanında da, iktidarın başında olan kişilerin aktardığı bilgilerin, halka çarpıtarak ve manipüle edilerek verildiği görülmektedir. Bazı insanlar, algıları daha açık olduğundan bunu fark edip karşı çıkma yoluna başvurabilirken, insanların bir kesimi ise umursamaz olduğu için ve üzerine çok düşünmediği için sadece söylenenlere inanır. *“Oysa gerçek şuydu ki, her birimiz, belli bir noktada, olguları resmi kaynaklardan elde etmediğimizi ayımsadık; o olgular ki, bir araya toplandığında, halka sunulandan çok farklı, bambaşka bir tablo çıkarıyordu ortaya.”* (Lessing, 11) Genellikle etrafında yaşanan olayların umurunda olmadığı insanların sayısı çoğunluktadır. *“Bu süreçlerde insanlar hiçbir şey değişmemiş gibi yaşar, konuşur, hatta kendilerini buna inandırır.”* (Lessing, 35)

Her iki romanda da toplumda diktatörlük ve anarşi hakimdir. Halk, toplumun başına geçmeye ve halkı yönetmeye çalışanlara zamanında karşı çıkmadığı için sisteme boyun eğmek zorunda kalır. Zamanla bu durum öyle bir hal alır ki, yönetim her ne kadar kötüye gitse de, toplum hiçbir konuya sesini çıkaramaz ve her söyleneni yapmak zorunda kalır. İleride bu baskı, toplumların sonunu getirecek bir dönüşümle kendini gösterir. “Son Ada” adlı yapıtta Başkan figürü sistemi, doğayı, ada hayatında hakim olan huzuru, toplumu yok etmek üzere roman boyunca kendini gösterir.

“Adam yoksul bir ailede büyümüştü, babası din görevlisiydi. Parası olmayan halk çocuklarının çoğu gibi ücretsiz askeri okula yazdırılmıştı. Yazar’a göre burada beyni yıkanmış, vatanımızın iç ve dış düşmanlarla çevrili olduğu ve koruma görevinin sadece onlara verildiği öğretilmişti.” (Livaneli, 107)

Adaya yerleşmeden önce sahip olduğu otorite ve politik gücünden yararlanarak içindeki toplumu yıkma duygusunu insanlar üzerinde manipüle yöntemiyle kullanmaktadır. “Hayatta Kalma Güncesi” adlı yapıtta ise, toplumdaki düzen yıkılır, anarşi hakimiyeti gösterir.

Toplumun başındaki yönetenler halkın yararına bir iş yapmayı sadece kendi çıkarları üzerine bir sistem kurarak halkı görmezden gelmektedir. Odak figür olan yaşlı kadın ülkesindeki yönetici sınıfı ve mevcut sistemi hem betimlemekte hem de eleştirmektedir. Yönetici sınıfın sadece kendi çıkarları üzerinden hareket ettiğini, kendini korumak için büyük uğraşlar verdiğini, toplumu kullanarak hak etmediği kadar para çaldığını ve topluma hiçbir faydalarının olmadığını belirtmektedir.

“Ülkemizde, yönetici sınıfın (...) gözlerini dışarıda olup bitene yummadığı bir dönem oldu mu hiç? Bu ‘yönetici sınıf’ in adalet, adil dövüş, eşitlik, düzen, hatta sosyalizm gibi sözcükleri kullanması ne fark eder, hiç etti mi? (...) yöneticiler hala, (...) en kötüyü var güçleriyle def etmeye, savuşturmaya, aforoz etmeye çalışıyorlardı, çünkü onu kabullenmeleri demek, kendilerinin yararsız olduğunu kabul etmek, onlara sağlanan, doyusya yararlandıkları ekstra güvenliğin ise verdikleri hizmete karşılık aldıkları maaş değil, resmen hırsızlık olduğunu itiraf etmek demektir...” (Lessing, 178-179)

2.1.2. Toplumsal Dönüşümle Geçmişe Duyulan Özlem ve Pişmanlık

Her bireyde farklılıkların bulunması ve yaşam şartlarına bağlı olarak, duygular dış dünyaya farklı yansıtılmaktadır. İnsanlığın her döneminde bulunan ve kaçınılmaz olan geçmişe duyulan özlem duygusu, sürekli değişim içinde olan yaşam döngüsü içinde büyük bir kara deliktir. Bu deliğin içinde düşen birinin oradan kurtulması ancak kendini bulması ve hislerini anlamlandırmasıyla gerçekleşebilir ve süreçte kabullenme faktörü de devreye girmektedir. Kimilerine göre bu duygularını kabul edip, başa çıkabilen insan bu karmaşık ve karanlık olan boşluktan daha çabuk çıkabilmektedir. Kimilerine göre de geçmişi anlamlandırma çabası tamamen anlamsızdır. “Son Ada” adlı romanda büyük bir hayal kırıklığıyla gerçeklerin farkına varan figürün yaşadıkları yerin eski halinden eser kalmadığını anlatmaktadır. Anlatıcı olan figür

yani Numara 36, yaklaşık kırk ailenin uzun zamandır huzurla geçindiği bir adada yaşamaktadır. Hiçbir siyasi gücün bulunmamasına rağmen bu adada yaşayanlar, herkese ve her şeye –doğada yaşayan canlılara dahi- saygı duymaktadır ve kişisel alanlarına karışmamaktadır. Adada sürekli olarak bir sükunet ve sakinlik hakimdir. Bu dinginlik, ada halkının yeni taşınan ve eskiden darbe yapmış bir başkanın ada üzerinde hakimiyet sağlamasına göz yummasıyla sona erecektir. Numara 36 yaşanan bu olayları, çaresizce başlarına gelecekleri önceden öngöremedikleri için yaşanan pişmanlığı, sitem dolu sözlerle aktarmaktadır. Romanda bahsedilen adanın “çılgınlığın tam göbeğindeki bir ada” olarak betimlenmesindeki amaç, kötü olaylar yaşandığında ve bu olaylar insanların hayatlarını işgal etmeye başladığında gerekli önlemler alınmadığından, iş işten geçtikten sonra oluşan ortamı anlatmaktır. Ayrıca kullandığı geçmiş zaman kipiyle yazar, olayların çoktan yaşanmış ve bitmiş olduğunu belirtmektedir.

“...her şey öylesine uzaktı bizden. Meğer yanılıyormuşuz. Ayrı bir gezegen değil, çılgınlığın tam göbeğindeki bir adaymışız. Ne var ki, yıllarca sürdürdüğü devlet yönetimini gönülsüzce bırakan Başkan adamıza yerleşirken bile göremedik bu gerçeği. Omuzlarında dünyayı taşır edasıyla yaptığı devlet başkanlığından sonra, dinlenmeye gelmiş olduğuna inandık.” (Livaneli, 17)

Geçmişte durumun kötüye gittiğini kabullenemedikleri veya inanmak istemedikleri için gelecekte onları büyük bir suçluluk ve pişmanlık duygusu beklemektedir. *“Keşke olmasaydı.” (Livaneli, 30)* Odak figür susmanın ve boyun eğmenin işleri daha da kötü hale getirdiğinin farkına varsa da artık geç kalmıştır. Eskiden arkadaşı olan Yazar’ a seslenerek odak figür, kendisi ve arkadaşı Yazar ile arasında karşılaştırma yapmaktadır. Livaneli düşünceyi geliştirme yollarından karşılaştırmaya başvurarak, odak figürün iç dünyasında mevcut sıkıntılarını kabullenme sürecine girdiğini aktarır. Odak figürün arkadaşına seslenirken birden fazla kez “cesaret” kavramını kullanmaktadır. Cesaret leitmotivi ile Livaneli, bu olaylar yaşanırken

gösterilmesi gereken en önemli duygunun cesaret olduğunu ve toplumun çoğunluğu bu cesareti geçmişte göstermiş olsaydı her şeyin daha farklı olacağını belirlemektedir.

“Ne yapayım sevgili dostum, ben hiçbir zaman senin kadar karalı, senin kadar tutarlı olamadım. Topluluktan bu kadar ayrı düşünmeye, bu kadar tek başına kalmaya cesaretim yoktu. Sen her zamanki gibi haklıydın, doğruları cesaretle savunmak, ilerde daha az zarar görmek için başvurulması gereken en önemli yoldu (...)” (Livaneli, 125)

“Hayatta Kalma Güncesi” adlı romanda da yazar Doris Lessing, içinde çatışma yaşamak istemeyen aynı zamanda içten içe çektiği üzüntüyü ve yalnızlığı da yansıtmak istemeyen odak figürün yani yaşlı kadının görüşlerini yansıtmaktadır. Yaşlı kadın, dünya düzenin değiştiği hatta yok olduğu bir zamanda, yoksul kesimdeki herkes gibi özgürlüğü elinden alınmış bir ortamda yaşamını sürdürmektedir. Toplumda yaşanan dönüşümden dolayı kendi karakteri de zorunlu olarak değişime uğramış ve bu durumdan mutlu olmamakla beraber eski benliğini yani eski hayatına da özlem duymaktadır. Yaşlı kadın bu sebepten üzüntü ve yalnızlık yaşamakla beraber; hayatının kendi iplerinin kendi elinde olmayıp toplumdaki otoritenin elinde olması durumdan sıkılmaktadır ve eski özgürlüğünü özlemektedir. Yazarın özlem ve pişmanlık duygusunu “zehirli bir kaşıntı” olarak tanımlaması bu duyguların insanların ruhu için ne kadar tehlikeli olduğunu belirtmek için kullandığı bir benzetmedir. Eskiden yaşanan olayların değiştirilmesinin mümkün olmadığını farkına varan yaşlı kadının “kendi gözlerimle gördüm” cümlesi okuyucuya, yaşananlardan hoşnut olmadığını ve olaylar yaşanırken elinden hiçbir şey gelmediğini göstermektedir.

“Geçmiş özlemi mi? Hayır; ben bundan söz etmiyorum; o özlem, pişmanlık – o zehirli kaşıntı değil sözünü ettiğim. Mesele, her birimizin o kadar da önemli, ağırlıklı olmayan geçmişine önem katma çabası da değil: ‘Ben de oradaydım, biliyor musun? Kendi gözlerimle gördüm.’ ” (Lessing, 10)

Geçmişe dönmek acı vermektedir. Bu durum, her iki romanda da odak figürlerin iç monolog yoluyla düşünce ve duygularını aktarırken okuyucuya acı çektiklerini yansıtılmalarıyla aktarılabilir. “Son Ada” adlı yapıtta odak figür olan Numara 36, bu adaya sevgilisi ile birlikte huzur bulmak adına taşınmış olup, özgürlüğe burada kavuştuğunu hissetmektedir. Başkan’ın adada bir hakimiyet kurması ve adayı kendi istekleri doğrultusunda yönlendirmesi, değiştirmesi üzerine Numara 36 artık korkularının yüzeye çıktığını ve içindeki sıkıntıların ve acıların belirgin bir hale geldiğinden bahsetmektedir. Bu noktada hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını fark etmesi üzerine, gelecekte kötü şeylerin olacağı hissini daha fazla içinde saklayamaz. Livaneli’nin ‘nefes almaya bile korkarak’ betimlemesiyle aktarmak istediği, odak figürün normal hayatını sürdürmek için yaptığı hareketlerden bile korkar hale geldiğini ve yaşadığı acı olayların onu tedirgin ettiğini tanımlamaktır.

“Biz de Lara’yla eve döndüğümüz zaman, manolya ağacının altındaki iki kişilik salıncak koltuğumuza oturup birbirimize sarıldık, uzun bir süre öyle, kıpırdamadan durduk, içimizdeki tuhaf tedirginlik ve kötü şeyler olacağına dair önsezi, neredeyse elle tutulur bir hal aldığı için, nefes almaya bile korkarak birbirimizin sıcaklığından medet umuyorduk.” (Livaneli, 60)

Başkan’ın adanın yok olmasına sebep olmasındaki önemli bir hareketi, martıları yok etme planıdır. Ada halkının çok uzun süredir martılar ile sorunsuz yaşamasının sebebi doğaya ve canlılara duydukları saygıdır. Adada yaşayan insanlar buraya geldiklerinde martılar zaten bu adada yaşamaktadır, bu yüzden martıların alanına her zaman saygı duyulmaktadır. Fakat Başkan martılardan rahatsız olduğu için onları öldürme kararı alınca adadaki tüm dengeler değişmeye başlar. Bu noktada ada halkı artık geriye dönülemez bir yola girdiklerini ve hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağını anlamaktadır. Livaneli betimleyici bir anlatım biçimi kullanarak, odak figürün arkadaşlarının ve martıların başına gelen felaketler karşısındaki duygu durumunu yansıtmaktadır. Ayrıca odak figürün aklına gelen düşünceleri, iç monolog tekniği ile birlikte,

duygu durumu da ortaya konulmaktadır. Odak figür “*benim kararsız ve yumuşak yüreğim*” sözcükleriyle birinci tekil kişi açısından kendini tanımlamıştır. Yazar *vahşice*”, “*öç*”, “*romantik*” gibi çarpıcı sözcükler kullanarak okuyucunun dikkatini çekmekle beraber, karakterin iç dünyasında yaşadığı duygu karmaşasına gözle önüne sermiştir.

“(…) şimdi itiraf edebilirim ki martuların vahşeti beni de ürkütmüştü. Gitarist arkadaşımızı yatağa çivilemeleri, zavallı marangoz dostumuzu saldırarak vahşice öldürmeleri, içimde onlara karşı zerrece sempati bırakmamıştı. Belki de benim kararsız ve yumuşak yüreğim, romantik bir biçimde masum kurbanları, öç alan savaşçılara tercih ediyordu” (Livaneli, 125)

“Hayatta Kalma Güncesi” adlı yapıtta odak figür olan yaşlı kadının, çektiği sıkıntıların ve yaşamanın gidişatının ne kadar korkutucu ve acı olduğunu yazar ‘dehşet’ kelimesini kullanarak betimlemektedir. Kullandığı dehşet kelimesi yazarın dilinin etkili, karamsar bir sözcük seçiminin olduğunu göstermektedir. Her duruma alışabilecek derecede ağır gerçeklerle karşı karşıya kaldıkları durumları anlayabilmenin tek yolunun aynı süreçten geçmek olduğunu da eklemektedir.

“Akla gelebilecek her şeye alışabiliyorduk; bu basmakalıp bir laf, farkındayım, fakat bunun ne denli dehşet verici bir gerçek olduğunu anlayabilmek için, bizim yaşadığımız süreçten geçmelisiniz belki de.” (Lessing, 34)

3. SONUÇ

Bu tez çalışmasında Zülfü Livaneli'nin "Son Ada" adlı romanı ile Doris Lessing'in "Hayatta Kalma Güncesi" adlı romanında öne çıkan toplumsal dönüşüm sonucunda geçmişe duyulan özlem ve pişmanlık, romanların geçtiği uzamda gerçekleşen olumsuz toplumsal dönüşüme bağlı olarak figürlerin içinde buldukları duygu durumları temel alınarak incelenmiştir. Yapılan incelemelerde bu araştırma konusu; Toplumsal Dönüşüm ana başlığı altında, Baskı ve Manipüle Sonucunda Toplumsal Dönüşüm ve Toplumsal Dönüşümle Geçmişe Duyulan Özlem ve Pişmanlık olmak üzere toplam üç başlığa bölünmüştür. Bu başlıklar, toplumsal dönüşüm içinde yaşayan bireylerin yaşadıkları duygu durumları, hayatlarının değişimleri bağlamında değerlendirilerek ele alınmıştır. İki romanda da bireylerin geçmiş hayatlarına duydukları özlem ve pişmanlık, Livaneli ve Lessing tarafından kullanılan anlatım teknikleri ve dil tercihleri aracılığıyla sunulur. "Son Ada" adlı romanda ve "Hayatta Kalma Güncesi" adlı romanda olaylar birinci tekil şahıs tarafından aktarılmasıyla, geçmişe duyulan özlem ve pişmanlık izlekleri öne çıktığının altı çizilir. İki romanda da bu iki duygu okuyucuya derin bir şekilde işlendiği görülebilir. Romanlarda toplum, baskı ve otoritenin kurbanıdır. İktidarın ya da devletin kurmak istediği sisteme karşı gelemeyen, ayak uydurmaya çalışan insanların olduğu görülebilir. Romanlardaki toplumsal dönüşüme alışmaya çalışan odak figürlerin yaşadığı iç savaşlar ve eski hayatlarıyla aynı olmayan gelecekle mücadelesinin öne romanda öne çıktığı savunulabilir. Yaşamlarının toplumsal nedenlere bağlı olarak altüst olmasıyla hayatlarının bir daha eskisi gibi olmayacağı düşüncesine karşı duyulan duygular figürleri zorunlu olarak değişime uğratmıştır. "Son Ada" adlı romanı ile "Hayatta Kalma Güncesi" adlı romanda, olması gerek toplu düzeninden, istenilmeyen ve olmaması gereken toplum düzenine doğru dönüşüm yaşandığı sonucuna varılabilir. "Son Ada" adlı yapıtta yazar dil ve anlatımındaki sadeliği ve sözcük seçimleri ile olay örgüsünü betimlerken, "Hayatta Kalma Güncesi" adlı yapıtta yazar Lessing ağır bir dil kullanarak olay örgüsünü betimlemeyi

tercih ettiği görülebilir. Her iki romanda da bu duygular odak figürler üzerinden yansıtıldığı savunabilir. Yapılan incelemeler sonucunda toplumsal dönüşüm doğrultusunda bireyin özlem duygusu yaşamadan geçmiş hakkında pişmanlık hissine kapılamayacağı figürlerin içsel çatışmalarına bağlı olarak yansıtıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

4. KAYNAKÇA

Çelik, Aysun. *Exael*. İstanbul: Kitapyurdu Doğrudan Yayıncılık, 2020.

Lessing, Doris. *Hayatta Kalma Güncesi*. İstanbul: Can Yayınları, 2014.

Livaneli, Zülfü. *Son Ada*. İstanbul: Doğan Kitap, 2019.

Schopenhauer, Arthur. *Mutlu Olma Sanatı*. İstanbul: Can Yayınları, 2019.

Ware, Bronnie. *Ölmeden Önce En Çok Pişman Olduğumuz 5 Şey*. İstanbul: Yakamoz Yayıncılık, 2016.